

Cymbidium qiubeiense K.M.Feng & H.Li 1980

Khi sưu tầm các tài liệu để hoàn chỉnh danh mục các cây lan kiêm *Cymbidium* trong mục: Lan Rừng Việt Nam từ A-Z đã soạn từ năm 2007, chúng tôi ngần ngại không biết có nên cho thêm cây *Cymbidium kanran* vào danh sách các cây lan mọc tại VN hay không?

Trong các sách: **The Orchids of Indochina** của Gunnar Seidenfaden, **Cây cỏ Việt nam**, của Pham hoàng Hộ, **Phong lan** của Trần Hợp, **Updated checklist of the Orchids of Vietnam** của Leonid Averyanov & Anna L. Aberyanova , cũng như các tài liệu, bô cáo khác của Leonid Averyanov và Phan Kế Lộc đều không nói tới sự hiện diện của cây *Cym. kanran*.

Nhưng tôi đã ghi vào, căn cứ vào trang Web www Orchid Species của Jay Pfahl có nói cây này mọc tại Bắc Việt và một số hình ảnh của anh Trần Ngọc Mạnh tặng cho. Các dữ kiện và hình ảnh trên trang Orchid species khá chính xác, nhưng cũng không thể tránh khỏi một vài sai sót. Còn hình ảnh của anh Trần ngọc Mạnh dù sao cũng chỉ là thu lượm tại vườn lan của các bạn bè hay trong các cuộc trưng bày, chỉ minh xác cây lan này có mặt tại Việt Nam, nhưng có mọc trong hoang dã hay không lại là một chuyện khác.

Tự nghĩ chúng tôi chỉ là kẻ chơi lan tài tử, góp nhặt tin tức hình ảnh hoa lan gửi đến bạn bè chỉ là thú vui tuổi già, cho nên nếu có sự sai lầm rất mong được mọi người thông cảm và sẽ được các bậc cao nhân bô chính cho.

Gần đây anh Chu xuân Cảnh có cho biết sự sai lầm trong việc bô hình ảnh cây *Cym. lancifolium* của anh Nguyễn Minh Đức vào cây *Cym. kanran*. Hình ảnh của bông hoa *Cym lancifolium* khá giống với hoa *Cym. kanran*, nhưng lá cây khác biệt rất nhiều vì lá cây *Cym. lancifolium* to bản tới 4 phân trong khi lá *Cym. kanran* chưa đầy 2 phân.

Thực ra nhận diện hoa lan qua hình ảnh khó vô chừng, không thể chỉ nhìn vào bông hoa mà còn phải xem xét tới các chi tiết như bô phận sinh sản trong bông hoa, màu sắc, kích thước của thân, lá, có hương thơm hay không , mùa ra hoa v.v... Những chi tiết này ít khi được mô tả rõ ràng, hơn nữa cây *Cym. kanran* có nhiều biến dạng khác nhau, nên cần phải có các nhà khoa học nghiên cứu trên thực địa xác nhận. Nhưng cũng có vấn đề là họ thường không đồng ý với nhau ở một vài điểm nào đó, cho nên tuy cùng một cây lại có nhiều tên gọi khác nhau .

Đối với người Âu châu họ goi cây *Cym. kanran* là cây lan kiêm mọc ở xứ lạnh (Cool growing cymbidium) . Người Trung hoa gọi là “ Han lan” phiên âm ra tiếng Việt: Hàn lan. Người Nhật goi là “Knran “白妙(siratae). Người Đại hàn goi là 'Hallan' .

Về màu sắc *Cym. kanran*, thông thường nhất là màu xanh ô liu sau đó có những màu hồng, vàng, trắng , đỏ v.v. mỗi nơi một khác. Trung hoa có tới 10 biến dạng khác nhau, Nhật bản có 4-5 dạng, tên gọi mỗi nơi một khác, cho nên khó lòng phân biệt.

Cym karan 'siratae'
Ảnh: Encyclopedia of life

Cym. karan karan
Ảnh: Encyclopedia of life

Cym kanran 'kouki'
Ảnh: Encyclopedia of life

Cym. kanran
Ảnh: Encyclopedia of life

Cym. kanran

Cym. kanran 'Han lan Su Xin'

Cym. kanran 'Bai Niang Zi'

Ảnh: The genus Cymbidium in China

*Cym. kanran 'Xian Zi Hong'**Cym. kanran 'Qian Die'**Cym. kanran 'Zi Hua hanlan'*

Ảnh: The genus Cymbidium in China

Trong bức điện thư tiếp theo anh Cảnh cho biết :

*Trong một chuyến đi rừng cuối tháng 11 năm 2009 tại Bắc Kạn, cháu gặp vùng phân bố của loại địa lan này. Chúng mọc trên những lớp mùn của núi đá vôi trên độ cao 2/3 của những quả núi (khác với loài *Cymbidium sinense* hay mọc ở những vùng thấp, có nhiều tán cây tre phủ). Cây này có vẻ ưu sáng nhiều vì chúng mọc trên cao và không có nhiều tán cây tre phủ. Mới đầu cháu gặp một bụi nhỏ đang nở hoa (như trong hình gửi kèm) và cháu ngồi ngắm và chụp ảnh mắt cá tiếng đồng hồ. Sau khi cháu chụp xong cây này thì gặp tiếp nhiều cây như thế nữa và thậm chí có vòi hoa dài hơn (có 5 bông) nhưng do cũng hơi mệt và hơi lười nên cháu không chụp tiếp nữa. Thực tế thì đây là lần đầu tiên cháu gặp loài này nên khi về cháu cũng tra cứu nhiều nơi và hỏi nhiều người có kinh nghiệm về địa và kết quả cháu có là cây kanran. Cây này có bẹ lá rất nhỏ, dài, củ nhỏ, chùm rẽ to.*

Kèm theo email là 3 tấm ảnh của cây lan anh đã gặp ở Bắc Kạn và vào ngày 9-12-2009 anh đã hỏi trên RVO's Orchid Talk forum rằng cây lan trong hình này là *Cymbidium quubeiense* hay *Cym. kanran*?

Photo by cxcanh

Photo by cxcanh

Photo by cxcanh

Cymbidium quubeiense

Tra cứu lại vấn đề này kỹ càng hơn, chúng tôi thấy đa số sách vở, tài liệu, đều nói cây *Cym. kanran* mọc ở Trung Hoa, Đài Loan, Nhật bản và Đại hàn, chỉ có The Internet Orchid Species Photo Encyclopedia và trang www7a.biglobe.ne.jp nói là có mọc tại Việt Nam.

Trên trang 142, sách Slipper Orchids of Vietnam do Leonid Averyanov, Phillip Cribb, Phan kẽ Lộc và Nguyễn Tiến Hiệp nói về cây *Paphiopedilum emersonii* mọc tại vùng Tuyên Quang, có ghi (theo Follies 1990a) cây *Cym. kanran*, *C. forrestii* và những giống *Phaius* có mọc tại đây). Nhưng trong cuốn Update Checklist of the Orchids of Vietnam do Leonid Averyanov và Anna L. Averyanova viết lại không thấy đề cập đến. Gửi điện thư hỏi, Leonid Averyanov trả lời: ông nghĩ rằng cây này không mọc tại Việt Nam. Với hàng trăm chuyến khảo sát trên thực địa tại các núi rừng từ Bắc vào Nam, cho tới các hải đảo, tổng cộng lại thời gian ông và các bạn đồng sự người Việt đã sống ở trong rừng núi có thể lên tới 5-10 năm. Vì vậy có thể nói rằng Leonid Averyanov là người am hiểu tường tận nhất về những cây lan rừng Việt Nam.

Như vậy, cây lan anh Chu xuân Cảnh đã tìm thấy ở Bắc cạn là cây *Cym. kanran* hay cây *Cym. quubeiense*? Cả 2 cây này có nhiều điểm khá giống nhau.

Xin hãy đọc kỹ rồi so sánh những lời mô tả và hình ảnh về 2 cây trong cuốn “The Genus *Cymbidium* in China” do Liu Zhong jian, Chen Sing chi, Ru zheng zhong, Chen Li jun ấn hành vào năm 2006 như sau:

Cym. kanran: Địa lan, củ hình trứng cao 2-4 phân, rộng 1-1.5 phân. Lá 3-6 hay tới 8 chiếc, màu xanh đậm dài 40-70 phân, rộng .9- 1.7 phân. Dò hoa mọc từ đáy củ lên thẳng cao 25-60 phân có thể tới 80 phân. Hoa 5-12 chiếc to 2-2.5 phân, hương thơm ngát nở từ tháng 6 đến tháng 10. Nơi mọc: An Huy, Quảng Đông, Quảng Tây, Quý Châu, Hồ Nam, Hồ Bắc, Đài Loan, Vân Nam, nam Nhật Bản và nam Đại Hàn.

Cym. kanran

Ảnh: The genus *Cymbidium* in China

Cym. qiubeiense: Địa lan, củ hình trứng cao 1-1.5 phân, rộng 6-9 ly, đặc biệt bẹ lá màu nâu xanh pha tím. Lá 2-3 chiếc xanh thẫm hơi tím, dài 30-80 phân, rộng 5-10 ly. Chùm hoa màu tím cao 25-30 phân, hoa 5-6 chiếc 2.5-3.5 phân, có hương thơm, nở vào tháng 10-12. Nơi mọc: Quý Châu và nam Vân Nam.

Cym. qiubeiense
Ảnh: The genus Cymbidium in China

Ảnh: Orchid species

Ảnh: orchid.unibas.ch

Dù cho không phải là *Cym kanran*, nhưng cây *Cym.qiubeinse* cũng là một khám phá mới lạ, một tin vui cho chúng ta, những người yêu chuộng những giống lan hiêm quý của quê hương, vì chưa có một sách vở tài liệu nào nói tới cây *Cym. qiubeiense* mọc tại Việt Nam cả.

Thành thực cảm ơn anh Chu xuân Cảnh, năm 2010 chính anh đã tìm ra được cây lan hài mang tên anh trong danh sách các giống lan được thế giới công nhận: *Paphiopedilum canhii*, mong rằng trong tương lai, với niềm say mê khám phá núi rừng, tìm kiếm những cây lan mới lạ, anh sẽ làm cho Hoa Lan Việt Nam mỗi ngày một thêm phong phú.